

GOVORICA NASILJA V SLOVENSKO-ITALIJANSKEM NACIONALNEM KONFLIKTU

Marta VERGINELLA

Univerza v Ljubljani, Filozofska Fakulteta, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

e-mail: marta.verginella@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Od šestdesetih let 19. stoletja naprej je mestno središče Trsta postalo prizorišče pouličnih bojev in pustošenj z nedvoumnim nacionalnim predznakom. Za nasilna dejanja in izgrede, v katere so bili vpleteni italijanski in slovenski domoljubi, je značilna kontaminacija govoric. Izgredi so se praviloma začeli z izivanjem, bodisi z izpostavljanjem simbolov, na primer italijanske ali avstrijske zastave, bodisi z njihovim smešenjem, s petjem himen, sledile so verbalne grožnje, tem pa fizični spopad z nasprotnikom oz. s tem, kar ga je posebejalo. Prehod od verbalne grožnje k fizičnemu spopadu se je odvijal po obrednem vzorcu, ki ga lahko opazimo v nacionalnih spopadih in izgredih tudi drugod po avstrijski monarhiji.

Ključne besede: Slovenija, Italija, nacionalni konflikt, narodna identiteta, nasilna dejanja, iredentizem

THE LANGUAGE OF VIOLENCE IN THE SLOVENE-ITALIAN NATIONAL CONFLICT

ABSTRACT

In the 1960s, the centre of Trieste became the scene of street fighting and devastation with an unambiguous nationalist connotation. Most characteristic of the violent actions and riots in which both Italian and Slovene patriots took part is the "contamination" of rumours. As a rule, the riots usually began with provocations, either with display of national symbols, such as Italian or Austrian flags, or with their ridicule, and with singing of national anthems, which was usually followed by verbal threats and, eventually, by physical encounters with adversaries or whatever personified them. The transition from verbal threats to physical encounters took place on the ritual pattern, which could be also noticed in the national encounters and riots elsewhere in the Austrian monarchy.

Key words: Slovenia, Italy, national conflict, national identity, violent actions, irredentism

V spisu *On violence* je Hannah Arendt opozorila na instrumentalno naravo nasilja: v sami srži nasilnega dejanja je cilj, ki lahko podleže prav tistim sredstvom, ki jih sam opravičuje (Arendt, 1970, 6). V boju za oblast je nasilje sredstvo, ki potrebuje vodstvo in opravičilo za dosego cilja, ki ga zasleduje. "In to, kar potrebuje opravičilo s strani nekoga drugega, ne more biti substanca nečesa" (Arendt, 1970, 55).

Arendtovim ugotovitvam ni težko pritrčiti, če pod zgodovinopisno lupo postavimo nacionalni konflikt, ki se je od šestdesetih let 19. stoletja vse do prve svetovne vojne in še naprej po dokaj enovitem vzorcu vlekel tako v Trstu kot v bližnjih istrskih mestih in Gorici. Urbani prostor, predvsem njegovo središče z najbolj uglednimi meščanskimi shajališči, je postal prizorišče pouličnih bojov in pustošenj z nedvoumnim nacionalnim predznakom.

Oglejmo si na hitro kontekst, v katerem so se izgrede pojavljali! V drugi polovici šestdesetih let je italijanski vodilni politični eliti tako v Trstu kot v Gorici in Istri postalo jasno, da se bo morala v prihodnje, če bo želela ohraniti lokalno oblast v svojih rokah, spoprijeti ne samo z avstrijskimi državnimi predstavniki, temveč tudi s konkurenčnim slovenskim oz. hrvaškim političnim subjektom. Prav tako so slovenski narodni veljaki spoznali, da bo moč slovenske navzočnosti na slovenskem obmejnem območju odvisna od izida spopada z italijansko večino, prevladujočo v mestih.

Po 19. členu zakona z dne 21. decembra 1867 je v avstrijskem delu habsburške monarhije začela veljati pravica do afirmiranja lastne narodnosti in jezika, z ujo pa tudi možnost uveljavitve enakopravnosti vseh deželnih jezikov v šoli, uradih in javnem življenju. Čeprav je državni institucionalni okvir zagotavljal enakopravnost deželnih jezikov, so lokalne oblasti na Tržaškem, Goriškem in v Istri ne samo preprečevale uresničevanje zakona, prizadevale so si tudi izgnati slovenski politični subjekt iz ožje mestne sfere. Uvidele so, da se Slovenci, čeprav politično šibki, lahko polastijo oblasti oziroma njegove najbolj neposredne oblike "oblasti dejanja", kot jo imenuje Heinrich Popitz (Popitz, 1990, 35). Prav slednje so primorski Slovenci vse aktivneje uresničevali od osemdesetih let dalje.

V tej luči je mogoče razumeti tako razpustitev tržaškega okoliškega bataljona, ki je skrbel za javni red v mestu in so ga sestavljali okoliški fantje in možje, kot nered, ki so izbruhnili pred in po njegovi razpustitvi. Razpustitev bataljona in poletne izgrede leta 1868 je tržaški zgodovinar Angelo Vivante že na začetku 20. stoletja obravnaval kot konec italijansko-slovenskih patriarhalnih odnosov na Tržaškem. Julija leta 1868 se je po njegovem začel nov spopad med mestom in podeželjem, katerega vzvod je bila nacionalna pripadnost mesta (Vivante, 1954, 101). Takrat se je tudi polje politike razširilo in preneslo nasilje iz družbenega obrobja v samo mestno središče (Kaiser, 2000, 124).

Poglejmo si поблиže, kaj se je dogajalo na tržaških ulicah v juliju leta 1868! Že 20. julija je policijski ravnatelj Kraus poročal prvemu ministru Taafeu na Dunaj, da

v Trstu italijanski tabor pripravlja udar, "ki bi o priliki bližnje nove izvolitve župana in mestnega sveta bil v korist italijanskim strankarjem. Tule nameravajo spletkariti, da bi onemogočili cesarju zveste in vladi vdane kandidate in tako pripravili tla za izvolitev mestnega sveta z veleitalijanskimi tendencami" (Merkù, 2002, 229).

Tudi potem ko so med 10. in 15. julijem po petih dneh pouličnega pretepanja in spopadov s policijo padali streli in je na tleh obležal eden izmed demonstrantov, je mnenje policije ostalo nespremenjeno. Za prvo izzivanje so poskrbeli politični predstavniki italijanske stranke v občinski dvorani, šele nato se je razgreto občinstvo odpravilo na ulico in prepustilo pobudo pouličnim razgretežem. Vse je izviralo iz ene glave, piše v policijskem zapisniku. Policijske oblasti so tudi za nadaljnji razplet dogodkov krivile italijansko stran, ki si je s pomočjo nasilnih dejanj prizadevala zagospodariti mestu. Italijansko mestno predstavništvo je izkoristilo priložnost in obračunalo z njemu nenaklonjenimi inštitucijami ter posamezniki, še posebej z okoličani, ki so v mestu nastopali kot zvesti podaniki Avstrije in cesarja Franca Jožefa.

Italijanski patrioti so se v vsako novo bitko odpravljali s klicem "Živio, Italija!", kar je na nasprotni strani izzvalo navdušene klice "Živio, Avstrija!". Sledil je odgovor, ki je največkrat pomenil prehod od vzklikov k rokam in končno k puškam.

Ob tragičnem razpletu dogodkov leta 1868 je mestnim oblastem brez velikih težav uspelo doseči ukinitvev okoliškega bataljona, vpletenega v dogodke. Kar so mestni vladni organi, cesarju vdani elementi in še posebej slovenski okoličani razumeli kot vdajo, je italijanska stran ocenjevala kot pomembno izvojevano bitko na poti do dokončne prevlade v mestu.¹

Iz policijskih zapisnikov je mogoče razbrati, da je za nasilna dejanja leta 1868 kot tudi poznejše spopade, v katere so bili vpleteni italijanski in slovenski domoljubi, značilna kontaminacija govoric (Bordreuil, 2000, 134). Tako meščani kot okoličani, ki so se spopadali na tržaških ulicah, so osvojili isto govorico nasilja. Šlo je za isti komunikativni kodeks, ki je usmerjal vedenje in določal prizorišče konflikta, le akterji so bili različni.

Izgredi so se praviloma začeli z izizivanjem, bodisi z izpostavljanjem simbolov, na primer italijanske ali avstrijske zastave, bodisi z njihovim smešenjem, s petjem himen, sledile so verbalne grožnje, tem pa fizični spopad z nasprotnikom oz. s tem, kar ga je posebejljalo. Prehod od verbalne grožnje k fizičnemu spopadu je potekal po obrednem vzorcu, ki ga lahko opazimo v nacionalnih spopadih in izgredih tudi drugod po avstrijski monarhiji. Za spopadajoče se skupine in posameznike je bilo pomembno preprečiti izgubo časti in dokazati nasprotniku trdnost in moč lastnih vrst. V ozadju spopadov sta bila vselej tudi želja po pridobitvi podpore somišljenikov in

¹ Identifikacija okolice in slovenskega prebivalstva z okoliškim bataljonom, "biserom tržaškega mesta in njegove okolice", je še posebej razvidna iz članka "Narodne šege", objavljenem v drugi številki Ilirskega Primorjana z dne 21. prosinca 1866.

demonstrativno opozarjanje na nepravilnost, ki je bila v ozadju spopada. Kot je zapisala Hannah Arendt, nasilje nikoli ne promovira bitke, niti zgovornine, revolucije, napredka ali reakcije, lahko pa služi dramatičnejši nepravilnosti in poskrbi za to, da slednja stopi v ospredje javnosti (Arendt, 1970, 86).

Proces nacionalizacije družbe je v sedemdesetih letih v Trstu pomnožil poulične spopade, medtem ko so pozivi k spravi in k mirnemu razreševanju sporov postali čedalje večja redkost. Razmišljanje o škodljivosti nasilja, denimo tako, kot ga je 11. novembra 1866 objavil Ilirski Primorjan, ko je pozival tržaške okoličane, naj ne preganjajo furlanskih delavcev, je v sedemdesetih letih zastarelo.² Z okrepitevijo italijanskega iredentizma, ki je izbral teroristične akcije kot obliko političnega in nacionalnega boja, je tudi dogajanje na tržaških mestnih ulicah doživelo kvalitativen preskok in ton časopisnih komentatorjem se je novemu pouličnemu prizorišču primerno prilagodil.³

"Da je obrežje slovanske Adrije tu in tam obsuto z smrdljivimi izmečki, to je dokazano, v kotu jadranskih obalov pa je nakopičilo vetrovje različne smeti, ktere kužijo dan za dnem zdravi slovanski in sploh avstrijski zrak, v katerem se razlega čudno mačje mijavkanje, in naj rajši tam, kjer se nahaja kupec smeti. Mijavkanje v Trstu je našlo odmev v sosednji kraljevini, beneški listi so imeli dopise, da je v Trstu vse po konci, da je revolucija, da bi se mislilo: v Trstu so Lahii zares raja, da vsa Istrija žnjo vred želi, da se združi z Italijo. To pa ni tako, bodimo pravični in odkritosrčni. (...) Treba je netle pri nas, pomesti se mora čisto vsa nesnaga, ne sme se trpeti mej ličnostjo stvari, ktere niso na svojem mestu. Treba je pri nas ozbiljnega in sposobnega izvrševalca, da odstrani to, kar so drugi zakrivali; treba je naglo vse vrediti, dokler je še čas, podpore še ne manjka, da se omeji nevarni element, ki lahko postane deroča reka."⁴

Vse pogostejše eksplozije petard v bližini državnih uradov so veliko pripomogle k vse bolj napetemu vzdušju v mestu, ki je doseglo svojo konico 2. avgusta 1882, ko je med sprevodom veteranov na tržaškem Korzu eksplodirala bomba. Avstrijski in slovenski domoljubi so tragični dogodek razumeli kot oskrumbo spomina "na 500-letno gospodarstvo Avstrije v Trstu". Med njimi so najbolj razgreti na atentat reagirali s pustošenjem judovskih trgovin v mestnem getu, z demonstracijami in vpitjem pred italijanskim konzulatom in tiskarno *Indipendente*. Ranjene in padle

2 "Ne moremo zamolčati, da je ta dan več delavcev iz okolice začelo preganjati i tepsti furlanske delalce" (...) "Koristiti ne more nobenemu nič, škoduje pa vsakemu, ker sila nikomur nej mila." (...) "Nikakor nej lepo i spodobno preganjati ptuje ljudi, ki se pošteno z delom med nami žive; malovredne ptuje ljudi, ali take, ki nejmajo dela, pošljejo cesarske gosposke, od kodar so prišli. Tudi naših delavcev je dosti v drugih deželah, kder jim delo daje živež i zaslužek. Gotovo bi nam ne bilo ljubo, ako bi jih iz ptujih dežel podili. Bodimo torej tudi mi ptujim pravični" ("Ilirski Primorjan", 22. 11. november 1866).

3 V sedemdesetih letih je po Vivanteju nastopilo obdobje "zmernega terorizma" (Vivante, 1954, 119).

4 Mačje mijavkanje. "Edinost", 23. januarja 1878.

veterane je razjarjena množica avstrijskih patriotov maščevala z razbijanjem vrat in oken. Iz njenih grl so se razlegali klici, ki so Judom, Italijanom in vsem nasprotnikom cesarja odrekli domovinsko pravico.⁵ Čeprav je bilo v dramatizaciji različnih spopadov vedno nekaj nepredvidljivih potez, se je scenarij nacionalno obarvanih izgrediv obnavljal vse do razpada monarhije.

Tarče nasilnih dejanj so se spreminjale glede na nacionalni predznak demonstrantov: enkrat so kamni leteli na izložbe trgovin v lasti slovenskih in avstrijskih patriotov, drugič so bili pod udarom lokali v lasti italijanskih patriotov in zaščitnikov iredente.

Ob tem velja pripomniti, da so petarde in bombni atentati na mestnih ulicah ostajali domena ozkih italijanskih iredentističnih krogov, medtem ko so do zakona spoštljivi politični subjekti moč in domet pridobljenega konsenza praviloma merili na volilnih shodih in voliščih. Iskro izgrediv je praviloma podžigala kršitev pridobljenega. Tako so slovenske zahteve po spoštovanju jezikovnih pravic kljub upravičenosti sprožale v mestni skupščini bučne reakcije italijanskih liberalnacionalnih prvakov. Nemaokrat je njihovo verbalno nasprotovanje odmevalo onkraj občinskega praga in postalo pretveza za demonstriranje, ki se je marsikdaj brez večjih težav izrodilo v fizični spopad z nasprotnikom.

Do pouličnih izgrediv leta 1894 je, denimo, prišlo po zahtevi slovenskih političnih predstavnikov, da bi bila sodišča opremljena z napisi v jezikih vseh narodnosti, ki so živile v posameznem sodnem okraju, kar pomeni tudi s slovenskimi. Podoben vzvod za poulično obračunavanje je bila odobritev graditve hrvaške gimnazije v Pazinu leta 1898. Tudi v pričujočem primeru so imeli poulični pretepači zaslombo italijanskih političnih vodij, ki so bili prepričani, da avstrijska država s priznavanjem jezikovnih pravic Slovencev in Hrvatov jemlje Italijanom domorodstvo in odreka primat italijanski civilizaciji na tržaških in istrskih tleh.

Ob koncu 19. stoletja se je po dveh desetletjih pouličnih bojov nasilna govornica izkristalizirala: nasprotujoči se strani sta druga drugi obljubljali maščevanje, če že ne dokočni poraz in ugonobitev nasprotnika. Tisk je bil najpogostejši prevodnik teh groženj, katerih cilj je bil po eni strani spodbuditi strah v nasprotniku, po drugi pa širiti upanje na boljše jutri med sebi enakimi.⁶

5 Lahonstvo v Trstu z ozirom na zadnje dogodke. "Edinost", 5. avgust 1882. Urednik Edinosti, potem ko podpre poskus pomiritev med sprtimi stranmi, zaključí komentar z naslednjimi ugotovitvami: "A mi smo odgovorili, da se ni treba bati okoličanov, kateri ne pojdejo po kostanj v žrjavico za druge, a da svetujemo, naj se z okolico pravičnejši ravna, ker drugače utegne resnično pri kakej priliki kaj nastati, ker v okolici vre in ni treba, nego iskre, da počí drugačna bomba, nego je bila ona iredentovska" (Najboljši lek proti iredenti. "Edinost", 9. avgusta 1882).

6 Vodenje drugih s pomočjo groženj in obljub je za Heinricha Popovitza oblika instrumentalne oblasti, ki manipulira s strahom in upanjem posameznikov (Popovitz, 2001, 65).

Če se osredotočimo na slovenski tisk, ugotovimo, da je bila sredi druge polovice 19. stoletja temeljna sestavina nacionalnega diskurza diskvalifikacija nacionalnega nasprotnika, ki se je v naslednjih desetletjih še zaostрила. Spodbujanje in širjenje slovenskega domoljublja je pomenilo obljubo zmage nad sovražnikom. Od narodobudnih mož, "ki imajo narodni čut v slovenskih prsih", so njihovi voditelji pričakovali, da bodo razkrinkali lahonstvo in mu "stopili na noge". Merilo pokočnosti in samozavesti rodoljubov je bila potemtakem njihova neizprosnost do nacionalnega nasprotnika in sovražnika.⁷

V protiitalijanski polemiki, ki jo je slovensko časopisje vodilo v Trstu od sedemdesetih let naprej, so Slovenci nastopali bodisi v vlogi narodnih vojakov bodisi v vlogi žrtve, ki je bila pripravljena prenašati samodržstvo tujca samo še za krajši čas, kajti bližala se je ura končnega obračuna z njim.⁸ Pozivi tržaškega slovenskega političnega predstavništva svojim volilcem so bili nedvoumni: tržaške Slovence je čakal neisprosen nacionalni boj z njihovimi someščani.⁹ Vojna proti Iredenti je bila sveta in celo pravičnejša od tiste, ki so jo svojčas Slovenci vodili proti Turkom: "Naj pomislijo oni gospodje, katerim je kaj za srečo Trsta, da tako hujskanje utegne škodovati končno le Italijanom, da Slovenci ne bodo mogli trpeti takih obrekovanj, takega grdega draženja, kakoršnega ne bi mogel trpeti niti sužni zamurec, naj premislijo vplivni tržaški gospodje, da take zdražbe merijo na nesrečo Trsta, in naj se poprej do dobrega osvedočijo, predno začno kričati z "Iredento"! "Na Slovence!". Slovenec je gotovo potrpežljiv trpin; on ni spremeljiv za prekucijske teorije, on je skoz in skoz konservativen, on drži na sveto vero in na stare poštene običaje, zatorej pa ga ne boste videli nikder, kder gre za upor in rogoviljenje proti državi in cesarju, pač pa pojde v boj za svojega cesarja in obsoja vsako rogoviljenje proti obstoječemu redu, katerega rogoviljenja nahajaš dosti preveč pri onih, ki dolže Slovence takih namer in namenov".¹⁰

Bolj ko so se zaostrovale razmere v Trstu in bolj ko so iredentisti posegali po strelivu, bolj so slovenski pisci nagnjenost k nasilju pripisovali Italijanom. In kako je ne bi, ko je mestna črna kronika z dneva v dan potrjevala "lahonsko navado klanja pri

7 "Ako gosenice objedajo drevo, treba je odrezati vejo in zalego pokončati, tako je tudi pri narodnej lipi, treba je z vso pridnostjo odstraniti škodljivo žival, katera perje in veje objeda Bog daj, da bi ne padle te besede na kamen, ampak, da bi našlo obilo dobromislečnih poslušalcev" (Iz tržaške okolice 2. januarja, "Edinost", 7. januarja 1882).

8 "Vojaci se vadijo na boj, ko povsodi še vladata mir in tišina i nijeden še ne misli na vojno. Ko pa je neprijatelj uže pred durmi, tadaj se še le pripravljati, oboroževati, zakladati, vaditi, tačas biho bi, to se ve da, jako prepozno. Takisto je pri duševnej borbi, ko se različne stranke i narodnosti na volilnem poprišču sprimejo i bijejo duševni boj. Da nas čas ne prehiti, vadimo se, urimo sel!" (Izvršujemo svojo nalogo, "Edinost", 18. marca 1882.)

9 Po volitvah v okolici, "Edinost", 4. julija 1882.

10 Iz Trsta, 27. avgusta, "Edinost", 30. avgusta 1882.

belem dnevu!"¹¹ Da so bili umori in pretepanja pogosti tudi med marginalci slovenskega rodu, kar se da najlaže razbrati iz mestne kronike tržaške Edinosti, so slovenski pisci raje molčali.

V spodbujevalnih pozivih slovenskim rodoljubom, ki jih je v osemdesetih letih objavljala tržaška Edinost, je kar mrgolelo svetopisemskih prispodob, prežetih z mesijanskim duhom. Slovenski narod, ki so ga obkoljevali siloviti nasprotniki, je lahko zdržal silovite pritiske, ker je zaupal v božjo pravičnost in ker je goreče ljubi samega sebe: "Vse njega duševno življenje je neločljivo in harmonično spojeno z resnicami sv. Vere."¹²

Prepričanje, da slovenski nacionalni boj sloni na "pošteni moralni podlagi", je praviloma pospremlilo stereotipno podajanje nasprotnika, h kateremu je sodila tudi njegova moralna diskvalifikacija.¹³ Ob tem velja pripomniti, da so bili slovenski pisci kljub agresivnim tonom prepričani o slovenski spravljivosti in nenapadnosti: "Vsakemu je znano, da je boj, kojega bijemo mi Slovani za narodni obstanek, zgolj boj za obrambo in da so nam agresivni nameni do cela nepoznani. Mi zahtevamo le to, kar je naše: po ptuji lasti ne stezamo prstov svojih. Poseben karakteristikon slovenske nrvi je ta, da je Slovan prekrotak in premehak; (...). Od tod izvira velik del krivde, da so nasprotniki naši v boji proti nam tako drzni, ker vedo, da se mi navadno umaknemo."¹⁴

Če vzamemo v pretres dogodke na tržaških ulicah, ugotovimo, da nasilje s slovenskim predznakom ni bilo neogibno obrambnega značaja, saj so bili v pouličnih spopadih položaji nacionalnih subjektov večkrat zamenljivi. Analiza verbalnih in neverbalnih izzivalnih oziroma grozilnih praks kaže na kompleksnost govornice nasilja, ki je bila sestavni element nacionalnega konflikta in je širila predstave o upravičenem nasilju. Nenazadnje je prav umišljeno nasilje dajalo bralcem trenutno ugodje in zadoščenje. Mit o osvoboditvi iz suženjskega stanja, ki ga je slovenski tisk tako vneto hranil, je vendarle krepil zavest o vrnitvi nekdanj izgubljene moči, ki bo iz hlapca naredila gospodarja (Faye, 1981, 1901).

11 "Vse hudo iz Italije prihaja, ali bi ne mogla vlada zabranjati, da tako nevarni ljudje ne bi krdeloma v Trst zahajati" (Klanje pri belem dnevu, "Edinost", 23. decembra 1876).

12 Pro bono pacis!, "Edinost", 17. junija 1891.

13 Vendetta, "Edinost", 27. januarja 1894. "Menimo, da smo dovoljno dokazali, da mi Slovani v sled značajnih nam svojstev nismo nikomur nevarni, da od naše strani ne preti nikomur pogibelj v narodnem pogledu in ako želimo kake premenbe, more imeti le to zmisel, da se odpravi stara krivica in da se ustvarijo odnošaji, odgovarajoči zahtevam pravice, zahtevam istinite potrebe prebivalstva" (Lega Nazionale, "Edinost", 22. avgusta 1891).

14 Lega nazionale, "Edinost", 19. avgusta 1891.

IL LINGUAGGIO DELLA VIOLENZA NEL CONFLITTO NAZIONALE ITALO-SLOVENO

Marta VERGINELLA

Università di Lubiana, Facoltà di Filosofia, SI-1000 Lubiana, Aškerčeva 2

e-mail: marta.verginella@guest.arnes.si

RIASSUNTO

Dagli anni Sessanta dell'Ottocento, i più noti ritrovi di Trieste diventarono teatro di scontri di piazza e di devastazioni d'indubbia matrice nazionalista. Dai verbali della polizia si evince che la caratteristica alla base delle violenze e dei disordini, che vedevano coinvolti patrioti italiani e sloveni, era una contaminazione del linguaggio. Tutti i patrioti sloveni, austriaci ed italiani che si affrontavano per le vie di Trieste, fecero, infatti, proprio lo stesso linguaggio della violenza. Uno stesso codice comunicativo che determinava il comportamento e sceglieva il teatro dello scontro. A cambiare erano solo i protagonisti.

I tafferugli, di norma, cominciavano con delle provocazioni, come l'esposizione di simboli, ad esempio le bandiere italiana e austriaca, con la loro derisione e con l'intonazione degli inni. Seguivano le minacce verbali e lo scontro fisico con l'avversario o con ciò che lo impersonificava. Il passaggio dalle minacce verbali alle colluttazioni avveniva secondo un rituale ben preciso, riscontrabile anche negli scontri nazionali e nei tumulti che avvenivano in altre zone della monarchia. Per i gruppi e per i singoli coinvolti, la cosa più importante era di salvare l'onore e di dimostrare agli oppositori la compattezza e la forza delle proprie fila. Dietro agli scontri stava anche il desiderio di ottenere l'appoggio dei simpatizzanti e la volontà di dimostrare le ingiustizie subite. Il processo di nazionalizzazione della società negli anni Settanta ebbe, a Trieste, l'effetto di moltiplicare gli scontri di strada, mentre gli inviti alla riappacificazione e alla composizione pacifica dei contrasti diventavano sempre più rari. Le riflessioni sulla dannosità della violenza, come quelle pubblicate ad esempio sull'Ilirski Primorjan l'11 novembre 1866 e nelle quali s'invitavano gli abitanti dei dintorni di Trieste a non perseguire i lavoratori friulani, negli anni Settanta erano ormai superate. Con il rafforzamento dell'irredentismo italiano, che aveva scelto le azioni terroristiche come forma di lotta politica e nazionale, anche gli scontri nelle vie di Trieste registrarono un salto di qualità ed i toni dei giornali vi si adeguarono rapidamente.

Nonostante nel canovaccio degli scontri di piazza accadesse sempre qualcosa d'imprevisto, lo scenario di quei tafferugli nazionalisti si ripeté sino al crollo della monarchia.

I bersagli di queste azioni cambiavano secondo la nazionalità dei dimostranti: in un'occasione erano delle pietre a finire contro le vetrine dei negozi di proprietà di

patrioti sloveni e austriaci, in un'altra a trovarsi sotto tiro erano le proprietà dei patrioti italiani e di coloro che simpatizzavano con l'irredentismo.

Va detto che gli attentati dinamitardi per le vie rimasero un'esclusiva di frange circoscritte d'irredentisti italiani, mentre i soggetti politici rispettosi della legge ricorrevano a comizi elettorali e al responso delle urne per misurare la loro forza ed il consenso del quale godevano. La scintilla dei disordini scoccava, di norma, quando era violato qualche diritto già acquisto. Le richieste degli sloveni per il rispetto dei loro diritti linguistici, per quanto legittime, provocarono la rumorosa reazione dei politici nazionale liberali italiani. La loro reazione verbale fu non poche volte raccolta anche al di fuori dell'aula comunale, diventando pretesto per dimostrazioni che, spesso e facilmente, sfociavano in scontri fisici con la parte avversaria.

Sul finire dell'Ottocento, dopo due decenni di scontri, il linguaggio della violenza si cristallizzò: le parti avverse continuarono a promettersi reciproca vendetta, se non proprio la sconfitta definitiva e l'annientamento dell'avversario. La stampa era il tramite più frequente per queste minacce, tese da un lato ad incutere paura nell'avversario, dall'altro ad infondere la speranza per un futuro migliore tra i simpatizzanti.

Parole chiave: Slovenia, Italia, conflitto nazionale, identità nazionale, atti di violenza, irredentismo

VIRI IN LITERATURA

Arendt, H. (1996): Sulla violenza. Parma, Guanda.

Apih, E. (1988): Trieste. Rim-Bari, Laterza.

Bordreuil, S. (2000): Il corpo enigmatico della violenza: appunti. *Storica*, VI. Rim, 125-144.

Edinost – Edinost. Glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice. Trst, Ivan Dolinar.

Fabi, L. (1996): Trieste 1914-1918. Una città in guerra. Trst, MGS PRESS SAS.

Faye, J.P. (1981): Violenza. *Enciclopedia Einuadi*, 14. zvezek. Torino, 1081-1109.

Finzi, R., Panjek, G. (eds.): Storia economica e sociale di Trieste, 1. zvezek. Trst, Lint.

Ilirski Primorjan – Ilirski Primorjan. Podučiven in omikaven list za slovensko ljudstvo. Trst, Ivan Piano.

Merkù, J. (2002): Okoliški bataljon. Trst, Mladika.

Kaiser, W. (2000): Violenze urbane. Alcune riflessioni sui linguaggi del conflitto e le pratiche politiche nel mondo urbano. *Storica*, VI. Rim, 115-124.

- PaHOR, S. (2001):** Zrel čas za človeški zorn kot. Primorski dnevnik, 2. januarja 2001. Trst.
- Popovitz, H. (2001):** Fenomenologia del potere. Bologna, Il Mulino.
- Sofsky, W. (1998):** Saggio sulla violenza. Torino, Einaudi.
- Studen, A. (1995):** "Bojimo se, da bo tekla kri!" Ekscesi ob obisku čeških visokošolcev v Celju leta 1899. Zgodovina za vse, leto III, 2. Ljubljana, 1-8.
- Vivante, A. (1954):** Irredentismo adriatico. Firenze, Parenti.